

ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΙ ΤΑΦΟΙ ΠΕΡΑΤΗΣ

Είς τὸ Β. ἄκρον τοῦ κόλπου τοῦ Πορτοράφτη, καὶ κατὰ μῆκος τῶν νοτίων προπόδων τοῦ λόφου τῆς Περαιτῆς ὑπάρχει ἄρκετὰ παχὺ αἰολογενὲς ἀμμολιθικὸν στρώμα, πού ὀρίζεται πρὸς Ν. ἀπὸ τὸ ρέμα τῆς Ἐρωτοσπηλιάς. Τὸ στρώμα αὐτὸ ἐχρησιμοποιήθη κατὰ τοὺς τελευταίους μυκηναϊκοὺς χρόνους διὰ τὴν κατασκευὴν τάφων, πού ἢ ὑπαρξίς των ἦτο γνωστὴ εἰς τὴν Ὑψηροσίαν ἤδη ἀπὸ τὸ 1895, εἰς τοὺς ἀρχαιοκαπήλους δὲ πολὺ ἐνωρίτερον¹. Τὸ 1953, ὅτε ὑπηρετοῦν ὡς ἐπιμελητῆς ἀρχαιοτήτων τῆς Α' Ἀρχ. Περιφέρειας, ἢ ὑπηρεσία μὲ ἐστειλεν ἐκεῖ μὲ τὴν ἐντολήν νὰ σώσω ἀπὸ τὴν σύλησιν τάφον τοῦ νεκροταφείου, πού ἀπεδείχθη ὁμοῦ συλημένος ἀπὸ πολυλῶ. Διαπιστωθέντος ὁμοῦ, ὅτι ἐκτός ἀπὸ αὐτὸν ὤπῃρχον εἰς τὴν περιοχὴν καὶ ἄλλοι πολλοί, πού ὀρισμένοι εἶχον ἤδη συληθῆ ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοκαπήλους καὶ ἄλλοι, οἱ περισσότεροι, ἐκινδύνευον νὰ ὑποστοῦν τὴν ἰδίαν τύχην, ἐνεκρίθη καὶ μοῦ ἀνετέθη ἡ ἐπέκτασις τῆς ἀνασκαφῆς, πού ἀνέλαβε πλέον ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία². Ἐκτοτε ἡ ἔρευνα συνεχίσθη χωρὶς διακοπὴν μέχρι καὶ τοῦ 1963, ὅποτε ἐσκάφησαν οἱ τελευταῖοι τάφοι. Ἡρευνήθη ἐν συνόλῳ ἑκτασις 13 στρεμμάτων περίπου, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀνακάλυψιν καὶ πλήρη ἀνασκαφὴν 159 ἀσυλήτων καὶ 60 συλημένων τάφων, ἀριθμηθέντων ἀντιστοιχῶς I-157 καὶ ΣI-Σ60³ (Σ χ ε δ. 1). Μέσα εἰς τοὺς τάφους αὐτοὺς εὐρέθησαν συνολικῶς 1264 ἀγγεῖα καὶ εἰδῶλια, 331 μικροαντικείμενα ἢ ὁμάδες ἀντικειμένων ἀπὸ λίθον, 235 ἀπὸ μέταλλον, 10 ἀπὸ πηλὸν καὶ 223 ἀπὸ διαφόρους ἄλλας ὕλας (ὕαλόμαζαν, ἔλεφαντοστοῦν κλπ.).

Τὸ ἔδαφος εἶναι ἄρκετὰ μαλακόν, ὥστε νὰ ἐπιτρέπη τὴν σχετικῶς ἄκοπον ἀνόρυξιν τῶν τάφων, συγχρόνως ὁμοῦ εἶναι καὶ τόσον εὐθρυπτον, ὥστε νὰ μὴ τοὺς ἐξασφαλίσῃ παρὰ μικρὰν σχετικῶς στερεότητα. Ἀποτέλεσμα τούτου εἶναι ὅτι εἰς τοὺς περισσότερους τάφους οἱ θόλοι κατέρρευσαν ἀχρηστεύοντες τοὺς θαλάμους καὶ σφραγίζοντες τὸ περιεχόμενόν των, τοῦτο δέ, εἰς ὀρισμένας περιπτώσεις, ἐγένεν ἀσφαλῶς ἤδη κατὰ τὴν διάρ-

κειαν τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ νεκροταφείου. Ὅταν τοῦτο συνέβαινε, ὁ τάφος εἴτε ἐγκατελείπετο ἐντελῶς, εἴτε ἐξηκολούθει νὰ χρησιμοποιηθῆται, ὅποτε ὁμοῦ αἱ μεταγενέστεραι ταφαὶ ἐγένοντο εἰς ἐπάλληλα στρώματα ἀνάμεσα εἰς τοὺς πεσμένους βόλους τοῦ πετρώματος. Κάποτε ἢ κατάρρευσις αὐτῆ ἦτο μερικὴ μόνον καὶ περιωρίζετο εἰς τὴν περισσότερον εὐπαθῆ περιοχὴν τοῦ ὑπερθύρου, ὅποτε ἐξηκολούθει νὰ χρησιμοποιηθῆται τὸ ἀνέπαφον μέρος τοῦ θαλάμου, ἐσκάπτετο δὲ νέος δρόμος καὶ διερρυθμίζετο ἀναλόγως ἢ εἴσοδος.

Μορφή καὶ εἶδη τάφων. Οἱ τάφοι γενικῶς εἶναι θαλαμοειδεῖς μικρῶν σχετικῶς διαστάσεων. Οἱ θάλαμοι ἔχουν σχῆμα κατὰ βᾶσιν τετράπλευρον, συχνὰ ὁμοῦ παραμορφωμένον καὶ ἀκανόνιστον λόγῳ τῆς καμπυλότητος τῶν γωνιῶν καὶ τῶν πλευρῶν, τῆς ἐπιπροσθετοῦ διανοίξεως κογχῶν ἢ τῆς ἐκ τῶν ὑστέρων ἀσυμμέτρου διευρύνσεως των. Τῆς ὀροφῆς σπανίως εὐρίσκεται εἰς ὕψος μεγαλύτερον τοῦ 1 μέτρου ἀπὸ τὸ δάπεδον. Εἰς τὸ δάπεδον συναντῶνται ἐνίοτε μικροὶ λάκκοι, ἀκάλυπτοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, πού ἐχρησίμευον διὰ τὴν ἐναπόθεσιν ὀστέων καὶ κτερισμάτων παλαιότερων παραμερισμένων ταφῶν. Ἡ θύρα ἐτειχίζετο ἔπειτα ἀπὸ κάθε ἐνταφιασμὸν μὲ ξηρολιθίαν κτισμένην μὲ σχετικῶς μεγάλους ἀργοὺς λίθους εἰς τὸ κάτω μέρος καὶ μικροτέρους εἰς τὸ ἐπάνω.

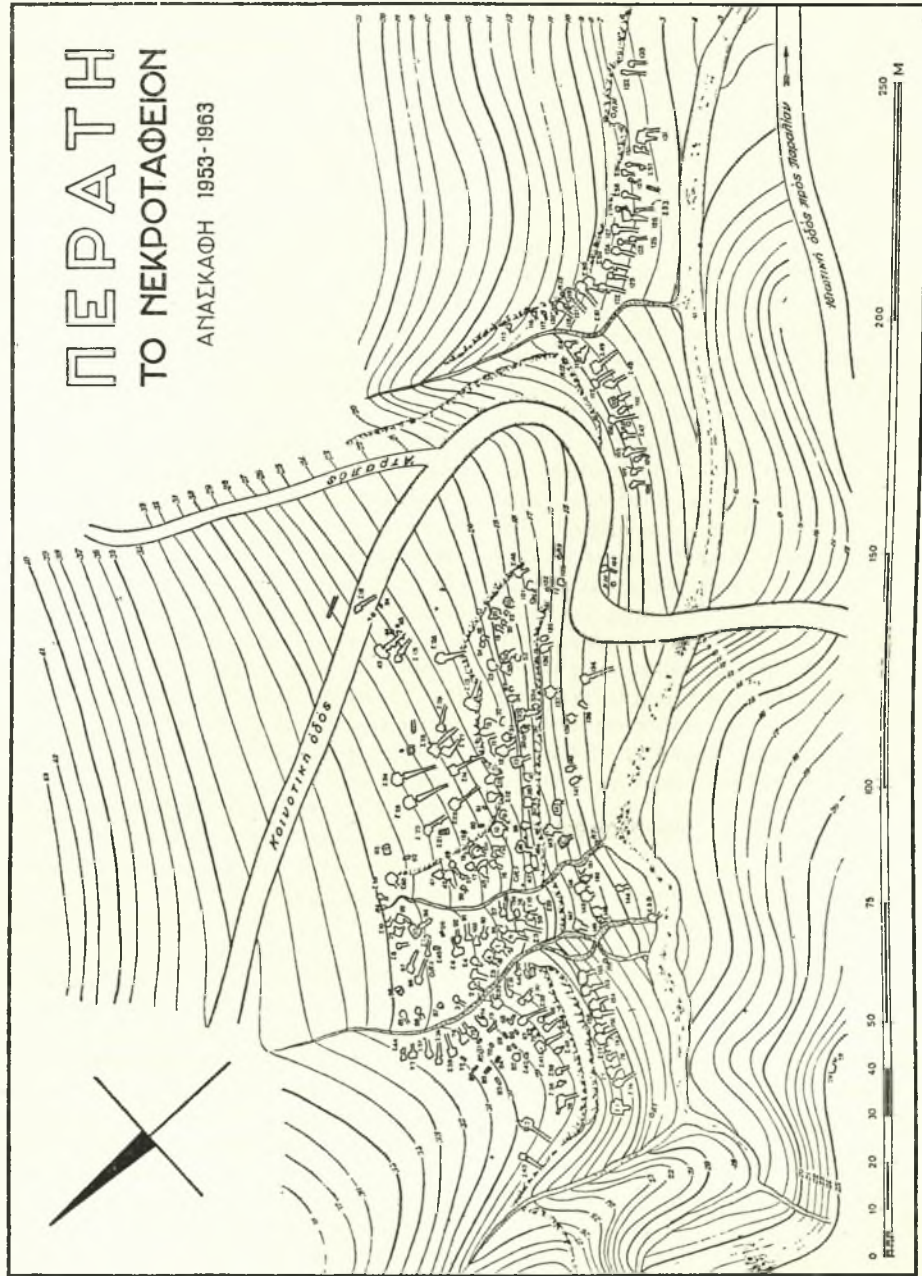
Ἐκτός τοῦ κυρίου θαλάμου ἔχουν μερικοὶ τάφοι καὶ κόγχας. Αἱ κόγχαι αὐταὶ σπανίως συναντῶνται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ θαλάμου, εἰς τὰς περιπτώσεις δὲ αὐτὰς δὲν εἶναι αὐτοτελεῖ, οὕτως εἴπειν, ὀρύγματα, ἀλλὰ ἔχουν τὴν μορφήν μικρῶν ἀκανόνιστων ἐπεκτάσεων τοῦ θαλάμου εἰς τὸ ὕψος τοῦ δαπέδου καὶ χωρὶς ἰδιαίτερον λιθοδομήν. Αἱ κατὰ κυριολεξίαν κόγχαι παρουσιάζονται εἰς τὰς παρεῖας τοῦ δρόμου. Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς τὸ ἀνοιγμὰ των φράσσεται μὲ ξηρολιθίαν ὁμοίαν μὲ τὴν τείχισιν τῆς θύρας (βλ. ΠΑΕ 1955, πίν. 29β). Αἱ ἐξωτερικαὶ αὐταὶ κόγχαι, τετράπλευροι, ὠοειδεῖς ἢ κυκλικαὶ κατὰ τὸ σχῆμα, εὐρέθησαν περιέχουσαι παιδικὰς ταφάς, ποτὲ δὲ ἀνακομιδάς.

Ἐκτός ἀπὸ τοὺς θαλαμοειδεῖς εὐρέθησαν εἰς τὸ νεκροταφεῖον 16 λακκοειδεῖς μεγάλοι καὶ 4 μικρότατοι παιδικοί. Οἱ μεγάλοι ἀποτελοῦνται ἀπὸ βαθεῖς τετραπλεύρους στενομήκεις λάκκους συχνὰ, ἀλλ' ὄχι πάντοτε, καλυπτομένους ἀπὸ λιθίνης πλάκας, πού εἶναι σκαμμένοι εἰς τὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐπίπεδα σημεῖα τοῦ νεκροταφείου, μεταξὺ τῶν θαλαμοειδῶν καὶ πλησίον των. Ἀναμφιβόλως τὴν προτίμησιν τοῦ σχήματος αὐτοῦ ὑπαγόρευσε τὸ ἀκατάλληλον τοῦ ἐδάφους καὶ ἡ ἔλλειψις ἐπαρκοῦς χώρου διὰ τὴν κατασκευὴν θαλαμοειδῶν. Κατὰ τὰ ἄλλα οἱ λακκοει-

1. Στάης, ΑΕ 1895, σ. 201-202.

2. Σχετικὰς ἐκθέσεις βλ. εἰς ΠΑΕ 1953, σ. 88-102, 1954, σ. 89-103, 1955, σ. 100-108, 1956, σ. 63-72, 1957, σ. 35-41. Ἐπίσης Ἐργον 1958, σ. 18-26, 1959, σ. 12-17, 1960, σ. 16-21, 1961, σ. 19-26, 1962 σ. 16-22, καὶ 1963, σ. 21-27.

3. Ἡ ἔλλειψις αὐτῆ ἀντιστοιχίας μεταξὺ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τάφων καὶ τῆς ἀπολύτου ἀριθμησέως των ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι οἱ 5α, 15β καὶ 30α εἶναι ξεχωριστοὶ τάφοι καὶ ὄχι κόγχαι ἢ διαδοχικαὶ στρώσεις τῶν 5, 15 καὶ 30, ἐνῶ ἀφ' ἐτέρου ὁ 58 δὲν ἀποτελεῖ παρὰ μεταγενεστέρων φάσιν τοῦ 59.

Σχ. 1. Το νεκροταφείον της Περαιτίς

δεῖς αὐτοὶ εἶναι, ὡς προκύπτει ἀπὸ τὰ εὐρήματα, σύγχρονοι πρὸς τοὺς ἄλλους, παρουσιάζοντες ὅμοια κτερίσματα καὶ τὰ ἴδια ταφικά ἔθιμα. Οἱ περισσότεροι εἶναι ἀτομικοί, μερικοὶ ὅμως περιείχαν δύο ἢ καὶ περισσοτέρας ταφάς, καταφανῶς ὄχι συγχρόνως μεταξύ των. Ὑπάρχουν ἐπίσης καὶ 4 λακκοειδεῖς (ὁ ἓνας μικρότατος παιδικός) μὲ ἀβαθῆ καὶ λειτουργικῶς περιττὸν δρόμον ὀδηγοῦντα εἰς τοὺς τρεῖς μὲν εἰς τὸ μέσον μῖα ἀπὸ τὰς μακράς των πλευράς, εἰς τὸν τέταρτον δὲ εἰς μίαν ἀπὸ τὰς γωνίας. Ἴσως νὰ πρόκειται περὶ ἀποπειράς ἀνορύξεως κανονικῶν θαλαμοειδῶν, πού ἐγκατελείφθη ὅταν διεπιστώθη ὅτι θὰ ἐχρειάζετο μεγάλη προσπάθεια διὰ τὴν πραγματοποίησίν της, τῆς καταστάσεως ἐξοικονομηθείσης διὰ τῆς μετατροπῆς τοῦ ἀρχικοῦ σχεδίου, ἀφοῦ ὁ δρόμος εἶχεν ἓν μῆρει σκαφῆ. Ἴσως ἀφ' ἑτέρου νὰ ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπιθυμίαν νὰ προσαρμοσθῆ τὸ σχῆμα τοῦ λακκοειδοῦς πού ἐπέβαλλον αἱ συνθήκαι εἰς τὸ τοῦ θαλαμοειδοῦς πού ἦτο τὸ ἐπιθυμητόν. Ὅπως δὲ ποτε, οἱ τάφοι αὐτοὶ ἀποτελοῦν ἐξαιρέσεις, ὅπως ἐξαιρέσεις ἀποτελοῦν καὶ δύο ἄλλοι μεγάλοι τετραγώνιοι λάκκοι, διηρημένοι ἀπὸ λεπτὸν ἐγκάρσιον τοῖχον εἰς δύο μέρη, πού τὸ ἓνα εἶχε χρησιμοποιοῦν διὰ ταφάς (ΠΑΕ 1957, πίν. 8α).

Τὸ ἐνδιαφέρον πού παρουσιάζουν ὄλοι οἱ τάφοι τῆς Περαιτῆς ἔγκειται κυρίως εἰς τὸν βραχὺν βίον των. Λόγω τῆς συστάσεως τοῦ ἐδάφους οἱ περισσότεροι ἤχηρησεύθησαν μετὰ τὴν πάροδον ὀλίγων ἐτῶν, ἢ δὲ ἐπανειλημμένη καὶ κατὰ ἐπάλληλα στρώματα χρησιμοποίησίν των πιστοποιεῖ ὅτι ἀποκλείεται νὰ ἐχρησιμοποιοῦντο ἐπὶ μέγα χρονικὸν διάστημα. Ἡ διαπίστωσις αὐτή, περιορίζουσα τὴν διάρκειαν τῆς λειτουργίας των, ἐπιτρέπει τὴν ἀσφαλεστέραν χρονολογικὴν κατάταξιν τῶν εὐρημάτων των, τόσον ὡς πρὸς τὴν διάρκειαν τῆς ἐποχῆς πού ἀντιπροσωπεύουν, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὴν διαδοχὴν των μέσα εἰς τὰ πλαϊσιά της.

Τρόποι καὶ ἔθιμα ταφῆς. Τὸ ἔθιμον πού ἐπικρατεῖ εἰς τὴν Περαιτὴν εἶναι βεβαίως ὁ ἐνταφιασμός. Οἱ νεκροὶ ἐθάπτοντο μέσα εἰς τὸν θάλαμον, ἀπ' εὐθείας ἐπάνω εἰς τὸ ἔδαφος. Ἡ ἐπικρατοῦσα στάσις (82 περιπτώσεις) εἶναι ἡ τοῦ ὑπτίου ὀκλάζοντος, τοῦ σώματος δηλαδὴ πού κεῖται ὑπτιον ἢ μὲ ἐλαφροτάτην κλίσιν πρὸς τὸ ἓνα πλευρόν, μὲ τὰ χέρια διασταυρωμένα εἰς τὸ στήθος ἢ τὸ ὑπογάστριον, τεταμένα κατὰ μῆκος τοῦ θώρακος ἢ, ἐνίοτε, μὲ τὸ ἓνα τεταμένον καὶ τὸ ἄλλο λυγισμένον εἰς τὸν ἀγκῶνα ἐγκαρσίως πρὸς τὸ σῶμα, τὰ δὲ σκέλη διπλωμένα ὥστε τὰ γόνατα νὰ εὐρίσκονται ὑψηλά. Ἄλλοι 20 ἔκείντο

ἐπὶ τοῦ ἑνὸς πλευροῦ των. Παραλλήλως, παρατηρεῖται εἰς δύο περιπτώσεις καὶ ἡ κανονικὴ στάσις τοῦ ὀκλάζοντος, ὑπάρχουν δὲ καὶ τέσσαρες νεκροὶ πού ἐτάφησαν ὑπτιοὶ καὶ τεταμένοι.

Μετὰ τὰς πρώτας ὀλίγας ταφάς, ὅταν ὁ θάλαμος ἐγέμιζε, τὰ ὄστᾶ τῶν παλαιότερων νεκρῶν ἀποθούντο μαζί μὲ τὰ κτερίσματά των φύρδην-μίγδην πρὸς τὰ τοιχώματα χωρὶς κανένα σεβασμόν, οὕτω δὲ ἐδημιουργεῖτο χῶρος διὰ τὴν ἐπομένῃ ταφῆν. Κάποτε αἱ παραμερισμένα αὐτὰ ταφαὶ ἐρρίπτοντο μέσα εἰς τοὺς μικροὺς λάκκοις πού ἀνεφέρθησαν προηγουμένως. Ὅχι μόνον δὲ παρεμερίζοντο, ἀλλὰ καὶ τὰ πολυτιμότερα καὶ εἰς καλὴν κατάστασιν διατηρούμενα κτερίσματά των ἀφηροῦντο εἰτε ἀπὸ τοὺς νεκροθάπτας εἴτε ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς συγγενεῖς. Ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι εἰς μερικοὺς τάφους εὐρέθησαν τεμάχια ἑνὸς ὠρισμένου ἀγγείου εἰς τὸ γέμισμα τοῦ δρόμου, ἄλλα δὲ μέσα εἰς τὸν θάλαμον, χωρὶς ὄλα μαζί νὰ ἀποκαθιστοῦν τὸ σύνολον τοῦ ἀγγείου, συνάγεται ὅτι οἱ τάφοι ὑπέκειντο εἰς περιοδικούς καθαρισμούς, πού δὲν ἀντιστοιχοῦν πάντοτε πρὸς νέαν ταφῆν, διότι ὑπάρχουν περιπτώσεις ὅπου τάφοι, καθαρισμένοι κατὰ τὸν τρόπον αὐτόν, δὲν ἐχρησιμοποιοῦντο πλέον, ἢ δὲ θέσις ἢ δημιουργηθεῖσα διὰ τὴν προσεχῆ ταφῆν ἔμεινε κενή.

Προκειμένου περὶ νεκροταφείου μυκηναϊκῶν χρόνων, οἱ ἐνταφιασμοὶ αὐτοὶ ἦτο φυσικὸν νὰ εὐρεθοῦν καὶ ἀνεμένοντο. Ἐκεῖνο πού δὲν ἀνεμένοντο νὰ εὐρεθῆ καὶ ὑπῆρξεν ἡ ἐξαιρέσις εἰς τὸν γνωστὸν κανόνα ἦσαν αἱ καύσεις μερικῶν ἀπὸ τοὺς νεκρούς.

Καύσις τῶν νεκρῶν εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα κατὰ τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους ἦτο κυρίως εἰπεῖν ἄγνωστος μέχρι τοῦδε. Ἐκτὸς ἀπὸ μίαν μεμονωμένην καὶ θεωρουμένην ὡς σχετικῶς ὑποπτον περίπτωσιν εἰς τάφον τῆς Προσύμνης (καὶ ἄλλην ἀπὸ τὸν θολωτὸν τάφον 2 τῆς Τραγάνας⁴ πού προσετέθη ἀργότερον), τὰ μόνα γνωστὰ δείγματα ἀνάγονται εἰς μεταγενεστέρους, ὑπομυκηναϊκοὺς χρόνους καὶ προέρχονται ἀπὸ τὸ νεκροταφεῖον τῆς Σαλαμίνας. Ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Περαιτῆς ἀπέδειξεν ὅτι τὸ ἔθιμον ἦτο γνωστὸν καὶ εἰς τὴν μυκηναϊκὴν ἐποχὴν, ὡς ἐξαιρέσις μὲν, ὄχι ὅμως τόσον σπάνιον ὥστε νὰ θεωρηθῆ ὡς ξένον καὶ παρείσακτον.

Συνολικῶς ἤλθον εἰς φῶς 18 ἀσφαλεῖς καὶ ἀναμφισβήτητοι καύσεις. Ἐκτὸς αὐτῶν εὐρέθησαν καὶ εἰς μερικοὺς τάφους ἐλάχιστα μικρά, σπάνια καὶ διασκορπισμένα τεμάχια καμένων ἀνθρωπίνων ὄστων πού, μεμονωμένα ὅπως εἶναι, ἐνδεικτικῶς

4. Μαρινάτος, ΠΑΕ 1955, σ. 252-253.

μόνον μπορούν νά ληφθῶν ὄπ' ὄσιν. Πέντε ἀπό τὰς καύσεις εὐρέθησαν εἰς τὸν τάφον I, μία εἰς τὸν 36, δύο εἰς τὸν 38, μία εἰς τὸν 46, δύο εἰς τὸν 75, δύο εἰς τὸν 122, ἀπὸ μία εἰς τοὺς 145 καὶ 146, δύο εἰς τὸν 154 καὶ μία εἰς τὸν 157⁵. Εἰς ὄλας τὰς περιπτώσεις τὰ καμένα ὄστᾶ εἶναι ὀλίγα καὶ εἰς μικρὰ τεμάχια. Ὑπάρχουν ἐνδείξεις ὅτι ἡ καύσις ἐτελείτο κάπου κοντὰ εἰς τὸ νεκροταφείον, ὄχι ὅμως εἰς τὴν ἄμεσον γειτονίαν τοῦ τάφου. Κατόπιν τὰ ὄστᾶ ἐθρυμματίζοντο καὶ συνελέγοντο ἀπὸ τὴν πυρὰν τεμάχια ἀντιπροσωπευτικά, τρόπον τινά, τοῦ σκελετοῦ (ὄχι ὅμως καὶ τὸ σύνολον), πὸ ἀπέτιθεντο εἰς τὸν θάλαμον τοῦ οἰκογενειακοῦ τάφου. Ἡ περίπτωση, μεταξὺ ἄλλων, τοῦ τεφροδόχου ἀγγείου τοῦ τάφου 36 (βλ. ΠΑΕ 1955, πίν. 32β ἄρ. 416) μιᾶς πρόχου χαρακτηριστικῆς ὄχι μόνον τῆς ἐποχῆς τῆς ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπιτοπίου κεραμεικῆς τῆς Περαιτῆς, ἀποκλείει τὸ ἐνδεχόμενον οἱ νεκροὶ νά ἐκάησαν μακρὰ ἀπὸ τὸν τόπον τῆς τελευταίας τῶν κατοικίας (κατὰ τὴν διάρκειαν ταξιδίου π.χ.) ὅποτε ἡ καύσις τῶν θά μπορούσε νά ἐρμηνευθῆ ὡς λύσις τοῦ προβλήματος τῆς μεταφορᾶς τοῦ νεκροῦ ἀπὸ μακρινὸν τόπον.

Ἐκ τῶν ὄστων αὐτῶν τὰς καύσεις μόνον αἱ τρεῖς (δύο ἄτομα ὄριμου ἡλικίας καὶ ἓν νήπιον) τοῦ λάκκου 2 τοῦ τάφου I συνωδεύοντο ἀπὸ κτερίσματα⁶ εἰς τὴν περίπτωσιν δὲ αὐτὴν τὰ διάφορα ἀντικείμενα (κοσμήματα κυρίως, μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ πολύτιμα) εἶχον καὶ αὐτὰ κατὰ μὲτὰ τὰ ὄστᾶ.

Αἱ καύσεις ἐποθετοῦντο μέσα εἰς τοὺς τάφους κατὰ δύο βασικοὺς τρόπους: Εἴτε μέσα εἰς ἀγγεῖον (Πί ν. 85α-β) εἴτε χύμα. Τὰ ἀγγεῖα πὸ ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς τεφροδόχοι δὲν ἔχουν οὔτε εἰδικὸν σχῆμα οὔτε ἐνιαῖον μέγεθος. Ἐκεῖνο πὸ πρέπει νά σημειωθῆ εἶναι ὅτι καμμία ἀπὸ τὰς καύσεις αὐτὰς δὲν ἦτο ἡ τελευταία τοῦ τάφου, ὥστε νά ὑποτεθῆ ἐνδεχομένως ὅτι πρόκειται περὶ σχετικῶς μεταγενεστέρων (ὑπομυκηναϊκῶν π.χ.) προσθηκῶν. Αἱ δὲ τεφροδόχοι πρόχοι τῶν τάφων 36, 38, 75 καὶ 157, ὡς καὶ ὁ ἀμφορίσκος τοῦ τάφου I ἀνήκουν ἀσφαλῶς εἰς τοὺς μυκηναϊ-

κοὺς χρόνους καὶ μάλιστα ὄχι εἰς τοὺς ἐσχάτους.

Αἱ καύσεις λοιπὸν ἐμφανίζονται ὡς ἐξαιρέσεις, παρουσιάζονται ὅμως πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς καὶ τελοῦνται ἐπιτοπίως. Τοῦτο, πὸ πρέπει νά θεωρηθῆ ἀναμφισβήτητον, εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα συμπεράσματα τῆς ἀνασκαφῆς τῆς Περαιτῆς.

Οἱ νεκροὶ, κατὰ κανόνα, εὐρέθησαν κτερισμένοι. Τὰ κτερίσματα εἶναι τὰ συνήθη: Κοσμήματα, φυλακτὰ, ἐργαλεῖα, σκεύη, ὄπλα, εἰδῶλια καὶ ἀγγεῖα. Ἐπὶ πλεόν, καὶ εἰς τὰς παιδικὰς εἰδικῶς ταφάς, εὐρέθησαν καὶ θαλάσσιαι ἀχιβάδες τοῦ εἶδους κῶνος. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτὰς εἶχον τριβῆ εἰς τὸ πλευρὸν τῶν μέχρις ὅτου ἀποκτήσουν ἐπίπεδον ἔδραν. Ὀλίγα μάλιστα ἐξ αὐτῶν περιεῖχον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν καὶ μικρὰν ποσότητα χυμένου μολύβδου (βλ. ΠΑΕ 1956, πίν. 16α καὶ 1957, πίν. 8β). Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀχιβάδων αὐτῶν ποτὲ δὲν εἶναι ὁ ἴδιος. Συνήθως εἶναι 5-6, ποικίλλει ὅμως ἀπὸ 1 μέχρις 122.

Αἱ ταφαὶ τῶν ἐνηλίκων παρουσιάζουν ποικίλιαν κτερισμάτων. Τὰ ἀγγεῖα, ἐφ' ὅσον ἡ ταφή ἦτο ἀδιατάρακτος, εὐρέθησαν πλησίον τῶν νεκρῶν καὶ εἰς διαφόρους θέσεις, καὶ παρουσιάζουν ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τῶν ἀρκετῆν ποικίλιαν, ὑπάρχουν δὲ μερικὰ εἶδη πὸ χρησιμοποιοῦνται περισσότερον ἀπὸ τὰ ἄλλα καὶ πὸ ἀνευρίσκονται εἰς ὄλας σχεδὸν τὰς ταφάς. Αὐτὰ εἶναι οἱ ψευδόστομοι ἀμφορεῖς, οἱ πιθόσχημοι ἀμφορίσκοι, τὰ προχοῖδια, οἱ κύαθοι, αἱ πρόχοι καὶ οἱ σκύφοι, ἀπὸ αὐτὰ δὲ τὰ τρία πρῶτα εἶδη ὑπάρχουν κατὰ ποσοστὸν μεγαλύτερον τοῦ 10%. Τὰς παιδικὰς ταφὰς συνοδεύουν συχνὰ θήλαστρα, φαίνεται δὲ ὅτι καὶ τὰ ἀνθρωπομόρφα εἰδῶλια σχήματος Ψ πρέπει νά ἀποδοθῶν εἰς αὐτὰς. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ἀπολύτως βέβαιον.

Ὑπάρχει ὅμως μία κατηγορία ἀνθρωπομόρφων καὶ μάλιστα γυναικείων εἰδῶλιων εἰς τὴν Περαιτὴν πὸ ἀνήκεν ἀναμφισβήτητως εἰς ταφὰς ἐνηλίκων: αἱ θρηνοδοί. Τὰ εἰδῶλια αὐτὰ εἶναι ὅμοια πρὸς τὰ συνήθη τύπου Ψ, τὰ χέρια τῶν ὅμως ἐνώνονται εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ πόλου τῆς κεφαλῆς τῶν⁶. Αἱ βάσεις τῶν εἶναι συμπαγεῖς, φέρουν δὲ εἰς τὸ κέντρον τῶν μικρὰν ὀπῆν. Εἰς τοὺς δύο τάφους ὅπου εὐρέθησαν (τοὺς 5 καὶ 111α) ἦσαν πεσμένα πλησίον διώτου λεκάνης (βλ. ΠΑΕ 1953, σ. 98 καὶ 99, εἰκ. 10 καὶ 11), πὸ εἶχεν εἰς τὰ χεῖλη τῆς ἀντιστοίχους καὶ ἰσαριθμοὺς ὄπας, συμμετρικῶς διατεταγμένας. Ἐκ τῆν ὑπαρξίν τῶν ὀπῶν ἀ-

5. Εἰς τὰς περὶ τῆς ἀνασκαφῆς ἐκθέσεις τὰς δημοσιευμένας εἰς τὰ ΠΑΕ 1953-1963 ἀναφέρονται συνολικῶς 11 καύσεις, διότι εἶχον ὑπολογισθῆ ἀπὸ μία εἰς κάθε λάκκον, τεφροδόχον ἢ θάλαμον, δι' ὅσας εἶχον εὐρεθῆ χύμα. Ἡ ἐξέτασις ὅμως τῶν καμένων ὄστων ἀπεκάλυπεν ἐν τῷ μεταξὺ ὅτι εἰς μερικὰς ἀπὸ τὰς περιπτώσεις αὐτὰς τὰ ὄστᾶ προήρχοντο ἀπὸ περισσότερα τοῦ ἑνὸς ἄτομα, διαφορετικῆς καποτε ἡλικίας καὶ φύλου, πὸ εἶχον ταφή μαζὶ.

⁶ Ἐπιθυμῶ νά εὐχαριστήσω καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως αὐτῆς τοὺς ἰατροὺς κκ. Μ. Παῖδουσην καὶ Χ. Σμπαροῦνην πὸ ἀνέλαβον τὴν μελέτην τῶν ὄστων αὐτῶν καὶ μὸ κατέστησαν γνωστά τὰ συμπεράσματά τῶν.

6. Εἰδῶλια ἀπολύτως ὅμοια πρὸς αὐτὰ ἀνεκαλύφθησαν εἰς τὴν Ρόδον (Α. Μαιουρί, ASAtene 1923-24, σ. 142, εἰκ. 65, 174, εἰκ. 99 καὶ 101, καὶ 181) τελευταίως δὲ καὶ εἰς τὴν Νάξον (Ἔργον 1960, σ. 190, εἰκ. 216 καὶ 217).

τῶν καὶ τῶν θέσεων ὅπου εὐρέθησαν τὰ εἰδώλια, προκύπτει ὅτι αὐτὰ ἦσαν στερεωμένα μὲ μικρὸν, λεπτὸν καὶ ἀπὸ φθαρτὴν ὕλην στέλεχος (ξυλαράκι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα) εἰς τὰ χεῖλη τοῦ ἀγγείου (Πί ν. 86α). Ἡ δὲ στάσις των, ὁμοία πρὸς τὴν στάσιν τῶν θρηνωδῶν τῶν γεωμετρικῶν ἀγγείων τοῦ Διπύλου, καθιστᾷ φανεράν τὴν λειτουργίαν των, ποῦ συνίστατο εἰς τὸ νὰ πενθοῦν τὸν νεκρὸν, ὡς ἐκπρόσωποι ἴσως τῶν συγγενῶν του⁷.

Ἐκ τούτων τῶν τάφους 21 καὶ 25 κυρίως, ἀλλὰ μεμονωμένως καὶ ἀπὸ ἄλλους, προέρχεται ἀριθμὸς πηλίων εἰδωλίων ζώων (ἐλάφων, βοῶν, ἴππων κλπ.) καὶ πτηνῶν, καθὼς καὶ μικρὸν ὁμοίωμα καθίσματος. Ὅλα αὐτὰ συνάδουν παιδικὰς ταφάς, οὐδεμία δὲ ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι ἦσαν παιχνίδια (βλ. ΠΑΕ 1954, σ. 99, εἰκ. 11).

Τὰ λοιπὰ κτερίσματα παρουσιάζουν μεγάλην ποικιλίαν. Εἶναι κατεσκευασμένα ἀπὸ μέταλλα (πολλὰ μάλιστα ἀπὸ χρυσόν), λίθους, ἡμιπολυτίμους καὶ μὴ, ἔλεφαντοστοῦν, τεχνητὰς ὕλας, κάποτε δὲ, ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἀχιβάδων, εἶναι ἀπλῶς ἀντικείμενα προερχόμενα ἀπὸ τὸ φυσικὸν περιβάλλον τοῦ ἀνθρώπου ποῦ τὰ ἐχρησιμοποιοῦ ὅπως τὰ εὕρισκεν. Ὡς πρὸς τὴν μορφήν των εἶναι κοσμήματα (δακτύλιοι, ψῆφοι περιδεραιῶν, σφηκοτῆρες), σφραγιστῆρες (σφραγιδὸλιθοὶ γενικῶς ἀλλὰ καὶ δύο σφραγιδοκύλινδροι), φυλακτὰ, συμπληρώματα τῆς ἐνδυμασίας (πόρπαι καὶ περόναι), ἐργαεῖα καὶ σκευὴ (μαχαίρια καὶ μαχαιρίδια, βελόναι, βαρίδια δικτύου, ἄγκιστρα, κοπίδια καὶ σμίλαι, μία ἀκόνη καὶ δύο ἄτρακτοι), εἶδη καλλωπισμοῦ (κάτοπτρα, κτένες, τριχολαβίδες, ξυράφια, κρητὶς), ὅπλα (ξίφη καὶ μία λόγχη), ὑπολείμματα ἐνθέρτου διακοσμῆσεως ἀντικειμένων ἀπὸ φθαρτὴν ὕλην, μὴ διασωθέντων (ὅπως π.χ. διάφορα ἔλεφάντινα δισκάρια) τέλος δὲ, καὶ εἰς μεγάλην ποσότητα, τὰ πανταχοῦ παρόντα κοινότατα «κομβία» ἀπὸ στεατίτην ἢ, σπανιότερον, πηλόν.

Τὰ εὐρήματα. Τὰ εὐρήματα ἀπὸ τούτων τῶν τάφους τῆς Περαιτῆς καὶ πολλὰ καὶ πλοῦσια εἶναι, ἀλλὰ καὶ ποικίλα, καὶ διαιροῦνται γενικῶς εἰς δύο κατηγορίας: Τὰ κεραμεϊκὰ καὶ τὰ ὑπόλοιπα, τὰ λεγόμενα μικρὰ εὐρήματα. Κατὰ κανόνα, κάθε ταφὴ εὐρέθη κτερισμένη μὲ δειγμάτων καὶ τῶν δύο αὐτῶν εἰδῶν, ὑπάρχουν ὅμως καὶ ταφαὶ κτερισμένα μόνον μὲ ἀγγεῖα ἢ μόνον μὲ μικροαντικείμενα.

Α'. Ἀγγεῖα καὶ κεραμεϊκὰ ἐν γένει εὐρήματα. Ἀπὸ τὰ 1264 κεραμεϊκὰ εὐρήματα τῆς ἀνασκα-

φῆς τὸ σύνολον σχεδὸν εἶναι ἀγγεῖα. Τὰς ὀλίγας ἐξαιρέσεις τοῦ κανόνος αὐτοῦ ἀποτελοῦν 7 εἰδώλια γυναικεῖα σχήματος Ψ (Πί ν. 86γ, ἀρ. 1174), 19 εἰδώλια ζώων καὶ πουλιῶν (Πί ν. 86δ ἀρ. 1112 καὶ 1221), 1 μικρὸν τετραποδικὸν κάθισμα πήλινον, 7 γυναικεῖα εἰδώλια θρηνωδῶν (βλ. ἀνωτέρω), καθὼς καὶ μικρὸν ὀρθογώνιον παραλληλεπίπεδον τοῦ τάφου 112, συμπαγές, μὲ δύο μικρὰς ὀπὰς εἰς τὸ ἄνω μέρος του καὶ τὰς 5 ἀπὸ τὰς 6 του πλευρὰς διακοσμημένας. Ὁ προορισμὸς τοῦ ἀντικειμένου αὐτοῦ εἶναι ἄδηλος.

Τὰ ἀγγεῖα, ὡς πρὸς τὸ σχῆμα των, παρουσιάζουν ἀρκετὴν ποικιλίαν, τὰ διάφορα εἶδη ὁμοῦς ἀντιπροσωπεύονται κατὰ τρόπον πολὺ ἄνισον. Τὴν πλειοψηφίαν ἀποτελοῦν οἱ ψευδόστομοι ἀμφορεῖς (εὐρέθησαν 362, σχεδὸν τὸ 1/3 τοῦ συνόλου), ἀκολουθοῦν δὲ οἱ πιθόσχημοι ἀμφορίσκοι (225), τὰ προχοῖδια (130), αἱ πρόχοι (86), οἱ κύαθοι (97), οἱ σκύφοι (77), αἱ λεκάναι (49), τὰ θήλαστρα (43) καὶ τὰ μικρὰ ἀλαβατροειδῆ (46). Ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα σχήματα, δηλαδὴ μεγάλους πιθοσχημοὺς ἀμφορεῖς, κύλικας μὲ πόδι ἢ χωρὶς, κρατῆρας (Πί ν. 86β, ἀρ. 875), οἰνοχόας (Πί ν. 86γ, ἀρ. 1209), δακτυλίοςχημα μὲ καλαθοειδῆ λαβὴν (Πί ν. 87α, ἀρ. 634), ὕδριας, ἀμφορίσκους, ποτήρια, μικρὰ ἀπιόσχημα, ἄσκοειδῆ, πυξίδας, ἀρυταίνας (Πί ν. 86β, ἀρ. 879) καὶ τὰ γνωστὰ πολλαπλᾶ τὰ συνδεόμενα μὲ ὑψηλὴν λαβὴν, ὑπάρχουν ὀλίγα, κάποτε μάλιστα ἐλάχιστα δείγματα. Εἰς αὐτὰ πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ἓνας κέρνος, προερχόμενος ἀπὸ τὸν τάφον 122 καὶ ἀποτελούμενος ἀπὸ ὑψηλὴν κυλινδρικήν βάσιν ὅπου ἐπάνω, στηριζόμενοι εἰς ἰσάριθμα στελέχη, εἶναι προσαρμοσμένοι κυκλικὰ 8 ἀπιόσχημοι κοτυλίσκοι ποῦ περιστοιχίζουσι ἓνα μεγαλύτερον, ὁμοιον, εἰς τὸ κέντρον (Πί ν. 86α, ἀρ. 866). Τὸ ἀγγεῖον αὐτὸ εἶναι μοναδικὸν ὄχι μόνον εἰς τὸ νεκροταφεῖον τῆς Περαιτῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, καθ' ὅσον γνωρίζω. Ὡς πρὸς τὰ εἰδώλια, αὐτὰ δὲν διαφέρουν κατὰ τίποτε ἀπὸ τὰ γνωστὰ καὶ ὁμοῖα των τῶν ἰδίων χρόνων. Σχηματοποιημένα εἰς πολὺ προχωρημένον βαθμὸν διατηροῦν ὅσα χαρακτηριστικὰ χρειάζονται διὰ νὰ δηλωθῇ τὸ εἶδος των, τοῦτο δὲ ἰσχύει τόσον διὰ τὰ ἀνθρώπινα ὅσον καὶ διὰ τὰ ζωόμορα (Πί ν. 86γ, ἀρ. 1174 καὶ Πί ν. 86δ, ἀρ. 1112 καὶ 1221).

Ὁ πηλὸς καὶ ἡ κατασκευὴ τῶν ἀγγείων διαφέρουν. Ἐὰν ἐξαιρεθοῦν μερικὰ χονδροειδῆ, οἰκιακῆς χρήσεως καὶ ἐν μέρει χειροποίητα, τὰ ὑπόλοιπα (τὸ σύνολον σχεδὸν) εἶναι δυνατόν νὰ διαιρεθοῦν εἰς 4 γενικὰς κατηγορίας. Ἡ πρώτη παρουσιάζει πηλὸν κοκκινωπὸν ἢ, σπανιότερον,

7. Βλ. Sp. Iakovidis, A Mycenaean Mourning Custom. A.J.A. 70 (1966) σ. 43-50, πίν. 15-16.

υποκίτρινον, λεπτόν, καθαρόν και καλοψημένον. Ὁ πηλός τῶν ἀγγείων καλύπτεται ἀπὸ λεπτότατον ἐπίχρισμα τῆς ἰδίας ποιότητος καὶ χρώματος. Τὰ ἀγγεῖα τοῦ εἴδους αὐτοῦ, ψευδοστόμοι ἀμφορεῖς κυρίως καὶ μερικοὶ πιθόσχημοι ἀμφορίσκου, εἶναι ἀπὸ ἀπόψεως κατασκευῆς καὶ ὀπτήσεως τὰ καλύπτεται, μὲ λεπτὰ σχετικῶς τοιχώματα καὶ καταφανῆ φροντίδα εἰς τὰς λεπτομερείας.

Ἡ δευτέρα κατηγορία ἐμφανίζει πηλὸν κοκκινωπὸν ἢ κιτρινωπὸν, ἄρκετὰ καθαρὸν, ὄχι ὅμως τελείως ἀπηλλαγμένον ἀπὸ μικροακαθαρσίας, τὸ δὲ ἐπίχρισμα, ὁμοιόμορφον γενικῶς πρὸς τὸν πηλὸν του, εἶναι ἐξ ἴσου λεπτὸν καὶ καθαρὸν ὅσον τὸ τῆς πρώτης. Πρόκειται δηλαδὴ περὶ ἀγγείων ποῦ μιμοῦνται ἐξωτερικῶς τὰ προηγούμενα εἰς ἐμφάνισιν, εἶναι ὅμως κατωτέρας ποιότητος καὶ ἀμελεστέρας κατασκευῆς. Εἰς τὴν ὁμάδα αὐτὴν ἀνήκει ἡ πλειοψηφία ἐν γένει τῆς κεραμικῆς τῆς Περαιτῆς.

Τῆς τρίτης κατηγορίας, ὅπου ὑπάγονται γενικῶς τὰ μεγάλα ἀγγεῖα (πρόχοι, λεκάναι, πιθόσχημοι ἀμφορεῖς), ὁ πηλός εἶναι τραχὺς καὶ ἀκάθαρτος, μὲ μεγάλην ἀναλογίαν ξένων σωμάτων (μαρμαρυγίας, μικρῶν λιθαρίων, ἀχύρων κλπ.) ἐρυθρόφαιος καὶ κακῆς, συχνὰ δὲ καὶ πλημμελοῦς, ὀπτήσεως. Ὅλα σχεδὸν καλύπτονται ἀπὸ πρόσθετον ἐπίχρισμα, κατὰ κανόνα τελείως διάφορον εἰς χρῶμα καὶ σύστασιν ἀπὸ τὸν πηλὸν των, ὑπόλευκον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ σχετικῶς μόνον καθαρὸν καὶ αὐτὸ.

Εἰς τὴν τετάρτην, τέλος, κατηγορίαν, ἀνήκουν ἀγγεῖα διαφόρων σχημάτων, ποῦ περιλαμβάνουν καὶ μερικοὺς ψευδοστόμους ἀμφορεῖς, κατασκευασμένα μὲ φροντίδα καὶ προσοχὴν ἀπὸ πηλὸν πρασινωπὸν, καθαρὸν μὲν καὶ χωρὶς ξένων ἐπίχρισμα, κακῆς ὅμως ποιότητος. Ὁ πηλός αὐτὸς προέρχεται ἀπὸ σχιστολιθικὴν ἀργίλλον (ποῦ ἀφθονεῖ εἰς τὴν Περαιτὴν) καὶ ὅσονδήποτε ἐπιμελῆ κατεργασίαν καὶ ἂν ὑποστῇ, στερεῖται συνοχῆς, ψήνεται ἀτελῶς καὶ ἀπολεπίζεται εἰς μεγάλον βαθμὸν. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι τὰ ἀγγεῖα αὐτὰ εἶναι τοπικῆς κατασκευῆς καὶ καταναλώσεως. Καὶ τὰ ἄλλα ὅμως δὲν φαίνονται ξένης προελεύσεως. Πρέπει νὰ εἶναι προϊόντα τοπικῶν ἐργαστηρίων καὶ ἀποτελοῦν, εἰς τὸ σύνολόν των σχεδόν, ὁμάδα διακρινομένην ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπον μυκηναϊκὴν κεραμικὴν, καθὼς φαίνεται ἄλλωστε νὰ προκύπτῃ καὶ ἀπὸ προσφάτους ἐργαστηριακὰς ἐρεῦνας⁸.

Ἡ βαφὴ ποῦ ἐχρησιμοποίηθη διὰ τὴν διακόσμησιν τῶν ἀγγείων παρουσιάζεται εἰς τρεῖς βασικὰς ἀποχρώσεις, μελανόφαιον, καστανὴν καὶ ἐρυθρὰν.

8. B.S.A. 58, 1963, σ. 110.

Πραγματικὴ ὅμως διαφορὰ ὡς πρὸς τὸ εἶδος τῆς δὲν ὑπάρχει μεταξὺ αὐτῶν, ἡ δὲ ἀπόχρωσις ἐξαρτᾶται ἐν μέρει ἀπὸ τὴν ὀπτήσιν, κυρίως ὅμως ἀπὸ τὴν πυκνότητά της.

Ὀλίγα μόνον ἀπὸ τὰ ἀγγεῖα εἶναι τελείως ἄβαφα, αὐτὰ δὲ ἀνήκουν κατὰ κανόνα εἰς εἶδη προχείρου καὶ συνήθους χρήσεως (κύθοι, κύλικες, σκύφοι). Τὰ περισσότερα, ἡ μεγάλη πλειοψηφία, εἶναι βαμμένα καὶ διακρίνονται εἰς δύο βασικὰς κατηγορίας: Τὰ μονόχρωμα καὶ τὰ φέροντα διακόσμησιν κατανεμημένην εἰς τὸ ἄβαφον ἔδαφος τοῦ ἀγγείου.

Ἡ πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει μικρὰ κυρίως ἀγγεῖα, πιθοσχήμους ἀμφορίσκους ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μερικοὺς σκύφους, ὀλίγας κύλικας. Εἰς τὰ ἀγγεῖα αὐτὰ τὸσον τὸ ἐξωτερικόν, ὅσον καὶ τὸ ἐσωτερικόν (ἐὰν φαίνεται) καλύπτονται ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ ἐνιαῖον χρῶμα, μὲ ἐξηρημένες κάποτε λεπτὰς ταινίας εἰς τὸν ὦμον ἢ τὸ χεῖλος, ἐνδεχομένως ἕνα μικρὸν κύκλον εἰς τὸ κέντρον τοῦ πυθμένου, συνήθως δὲ τὴν βάσιν. Εἰς τὰ ἄλλα, ἡ διακόσμησις καταλαμβάνει κατ' ἀναλογίαν μικροτέραν ἔκτασιν ἀπὸ ὅσον ἡ ἀδιακόσμητος ἐπιφάνεια καὶ ὑπάγεται εἰς ὀρισμένους κανόνες: Τὸ ἀγγεῖον χωρίζεται, ἀναλόγως πρὸς τὸ σχῆμα του, εἰς ἀνεξάρτητα διακοσμητικὰ πεδία ποῦ ποικίλλουν ἀπὸ εἶδους εἰς εἶδος ἀγγείου καὶ ὅπου τὰ διακοσμητικὰ θέματα εἶναι διατεταγμένα κατὰ ὀρισμένον τρόπον. Εἰς τοὺς ψευδοστόμους ἀμφορεῖς, τὰ κύρια πεδία τοῦ εἴδους αὐτοῦ εἶναι ὁ ὦμος, ἡ κοιλία καὶ ἡ βᾶσις (Πί ν. 87β καὶ 88α). Εἰς τὰ εὐρύστομα (κύθοι, λεκάνες, σκύφοι κλπ.) τὸ χεῖλος, τὸ ἐπάνω μέρος τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας εἰς τὸ ὕψος τῶν λαβῶν καὶ ἡ βᾶσις. Εἰς τὰς πρόχους, τὸ χεῖλος καὶ ὁ ὦμος ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ ἐπάνω μέρος τῆς κοιλίας (Πί ν. 87α, ἀρ. 611). Εἰς τὰ προχοῖδια, τὰς οἰνοχόας καὶ τὰ θήλαστρα, τὸ χεῖλος καὶ ὁ ὦμος (Πί ν. 86β, ἀρ. 862 καὶ 920, Πί ν. 86γ, ἀρ. 1209). Εἰς τὰ ἀνθρώπινα εἰδώλια ἡ διακόσμησις δηλώνει κατὰ τρόπον στοιχειώδη τὴν ἐνδυμασίαν (Πί ν. 86γ, ἀρ. 1174), εἰς δὲ τὰ εἰδώλια τῶν ζώων τὴν ἰδιοτυπίαν τῆς δορᾶς των (Πί ν. 86δ, ἀρ. 1112). Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ κύρια αὐτὰ διακοσμητικὰ πεδία, ὑπάρχουν καὶ μερικά δευτερεύοντα, ὅπως αἱ λαβαὶ μὲ τοὺς δίσκους των καὶ τὰ χεῖλη τῶν στομίων εἰς τοὺς ψευδοστόμους ἀμφορεῖς, αἱ λαβαὶ γενικῶς εἰς τὰ λοιπὰ ἀγγεῖα, καὶ τὸ κάτω μέρος τῆς βάσεως εἰς μερικά, ἀνεξαρτήτως σχήματος.

Τὰ διακοσμητικὰ θέματα εἶναι τὰ γνωστά: Σχηματοποιημένα ἄνθη, σπείραι (Πί ν. 86β, ἀρ. 875, Πί ν. 86γ, ἀρ. 1076), γεωμετρικὰ σχήματα, κυματοειδεῖς γραμμαὶ (Πί ν. 87α, ἀρ. 612 καὶ 590),

τεθλασμένα (Πί ν. 86δ, άρ. 1116), κύκλοι με έγγεγραμμένους σταυρούς, ρόδακες (Πί ν. 86γ, άρ. 1142) και όμόκεντρα ήμικύκλια. Έπί πλέον, υπάρχουν ζώα, πτηνά, ίχθειές, άνθρωποι και θαλασσινά (Πί ν. 87β, 88α). Τό βασικό γνώρισμα όλων αυτών είναι ή έντονος σχηματοποίησης και ή πολύ προχωρημένη αφαίρεσις που διακρίνει τήν εκτέλεσιν, τό σχέδιον όμως γίνεται πάντοτε διά τής έλευθέρας χειρός και διατηρεί ζωηράν συνήθως κίνησιν και πρωτοτυπίαν, ένθυμίζουσαν σκαρίφημα μάλλον παρά ίχνογράφημα.

Κατά μετόπας διακόσμησιν παρουσιάζουν μερικά μόνον άγγεία, κρατήρες κυρίως, ένα πώμα πυξίδος (Πί ν. 86γ, άρ. 1142) και μικρός σκύφος. Σχετικήν μονοτονίαν παρουσιάζει ή διακόσμησις εις τās πρόχους, όπου συνίσταται κυρίως εις 2-3 έπαλλήλους ταινίας εις τό ύψος του ώμου και εϋθείαν ή κυματοειδή γραμμήν κατά μήκος τής ράχως τής λαβής, άπολήγουσαν συνήθως εις άγκιστροειδή καμπύλην. Εις τās προχοΐδια, τās οίνοχόας και τās θήλαστρα παρατηρείται συχνά κροσσωτή διακόσμησις του ώμου (Πί ν. 86β, άρ. 862 και 920, Πί ν. 86γ, άρ. 1209, Πί ν. 87α, άρ. 611 και 590).

Ίδιότυπον έντελώς κατηγορίαν, που τās μοναδικά τής δείγματα έχουν εύρεθί, καθ' όσον γνωρίζω, εις τήν Περαιτήν, άποτελεί ως προς τήν διακόσμησιν ταν μία όμάς κυάθων και κυαθίσκων. Οί κύαθοι αυτοί φέρουν εις τήν έξωτερικήν των έπιφάνειαν ήμικυλινδρικήν συμπαγώς βαμμένας από τό χείλος και κάτω που, υπερπηδάσαι τό χείλος, συνεχίζονται άντιστοιχώς εις τό έσωτερικόν του άγγείου, είναι δε δύο ή τρεις. Οί κύαθοι αυτοί είναι άσφαλώς έπιτοπίου παραγωγής, πιθανώτατα δε και έπιτοπίου έμπνεύσεως (Πί ν. 87α, άρ. 589).

Ός προκύπτει έκ των άνωτέρω, τās άγγεία τής Περαιτής άνήκουν, κατά τήν μεγίστην των πλειοψηφίαν, εις τούς διακοσμητικούς ρυθμούς τούς γνωστούς ως του Σιτοβολάνου (Granary Class), πυκνόν ρυθμόν (Close style) και ζωγραφικόν ρυθμόν (Pictorial style).

Β'. Μικρά εύρηματα. Εις όσα έγράφησαν διά τās κτερίσματα έγινεν ήδη λόγος διά τās ύλας που έχρησιμοποιήθησαν εις τήν κατασκευήν των μικρών εύρημάτων, καθώς και διά τήν μορφήν που παρουσιάζουν. Άπό τās λεχθέντα όμως δέν κατεφάνη ίσως ή ποικιλία των, αλλά και ό πλοϋτος που μαρτυροϋν τās εύρηματα αυτά. Η άναλογία των χρυσών και άργυρών άντικειμένων είναι μεγάλη και ή ποιότης των συχνά έξαιρετική· άκόμη μεγαλυτέραν όμως σημασίαν έχει ίσως ή άντίστροφος διαπίστωσις: ότι αι σχετικώς έντελείς άπομιμήσεις των διαφόρων άντικειμένων (κοσμήματα

χάλκινα π.χ., κομβία πήλινα κλπ.) είναι έλάχισται και σπάνια. Πρέπει δε νά σημειωθί ότι ή έντόπωσις αυτή του πλοϋτου, που δημιουργοϋν τās όκτακόσια περίπου άνακαλυφθέντα άντικείμενα, είναι κατωτέρα τής πραγματικής καταστάσεως, τουτο δε όφείλεται εις τήν μνημονευθείσαν ήδη και έξηκριβωμένην συνήθειαν των άπογόνων των νεκρών νά αφαιροϋν έκ των ύστερων από τās ταφάς ό,τι ήτο δυνατόν νά τούς χρησιμεύση.

Άπό τās διάφορα μικρά εύρήματα που συνελέγησαν υπάρχουν μερικά που πρέπει νά μνημονευθοϋν ειδικώς, τόσον λόγω τής ποιότητός των όσον και λόγω του έπιστημονικού ένδιαφέροντος που παρουσιάζουν. Τά έξής:

1) Σφραγιδοκύλινδρος του λάκκου 2 του τάφου 1 από αίματίτην, συροχιτιτικήν προελεύσεως, με έγγλυπτον παράστασιν λεπτοτάτης έργασίας, άποτελουμένην από δύο κύρια συμπλέγματα: Εις τό πρώτον μορφή πτερωτου δαίμονος, όρθία, κρατεί από ένα άνεστραμμένον λέοντα πτερωτόν και κερασφόρον εις κάθε χέρι, πατεί δε έπάνω εις λέοντα και ταϋρον άντιμετώπους. Εις τό δεύτερον δύο δαίμονες άντιμέτωποι βαιόντες επί συνεχούς σπείρας κρατοϋν ό καθένας με τό ένα χέρι από ένα των όπισθίων ποδών άνεστραμμένης αίγός, ένω με τό άλλο υποβαστάζουον πτερωτόν ήλιακόν δίσκον. Εις τās μεταξύ των μορφών κενά αίγαγρος, κεφαλή άποτροπαϊκή κατά μέτωπον, άστέρεις, ρόδακες και πτηνά (Πί ν. 88β).

2) Σφραγιδοκύλινδρος του τάφου 142, προελεύσεως κυπριακής, από αίματίτην, λεπτοτάτης έργασίας και θαυμασίας διατηρήσεως. Η κυρία μορφή παρουσιάζεται καθήμενη επί θρόνου και φέρει τό ένδυμα και τās σύμβολα Αίγυπτίου θεοϋ. Όπίσω από αυτήν, άλλη μορφή, όρθία, με τερατώδη κεφαλήν, κρατεί ριπίδιον. Προς τόν καθήμενον έρχονται δύο όντα, τό πρώτον, άνθρωπόμορφον με πτέρυγας, τό δε δεύτερον, με ανθρώπινον σώμα και κεφαλήν ζώου, κρατοϋντα και τās δύο από ένα ζώον. Εις τās κενά κροκόδειλος άνεστραμμένος, λέων, πτηνόν, χέρι σφιγμένον εις γρόνθον και δύο γραμμικά σύμβολα (Πί ν. 88γ).

3) Δύο όμοια δέλτοι αίγυπτιακής προελεύσεως από φαγεντιανήν, ή μία (άρίστης διατηρήσεως) από τόν λάκκον 2 του τάφου 1, ή άλλη (κακής σχετικώς διατηρήσεως) από τόν τάφον 104. Φέρουν έντυπον ίερογλυφικήν έπιγραφήν με τό όνομα του Ραμσή του Β' (Πί ν. 89α).

4) Τέσσαρες αίγυπτιακοί σκαραβαφοί από φαγεντιανήν του τάφου 13, οι τρεις πολύ φθαρμένοι. Εις τόν ένα διακρίνονται τās ίχνη ίερογλυφικής έπιγραφής: 'Ο θεός Άμμων Pā (ΠΑΕ 1954, σ. 97, εικ. 7).

5) Δύο αιγυπτιακοί σκαραβαίοι από φαγεντιανήν του τάφου 75, άριστης διατηρήσεως. Είς τόν ένα σφιγξ και ιερογλυφικά διακοσμητικά στοιχεία. Είς τόν άλλον έντομον (Π ί ν. 89β,ε).

6) Σκαραβαίος αιγυπτιακός από φαγεντιανήν, άριστης διατηρήσεως, του τάφου 90, με την επιγραφήν: Φθά, ο κύριος της άληθείας (Π Α Ε 1959, σ. 15-16, πίν. 8α).

7) Σκαραβαίος αιγυπτιακός από φαγεντιανήν, άριστης κατασκευής και διατηρήσεως, του τάφου 147, με κρυπτογραφικήν ιερογλυφικήν επιγραφήν εις την βάση του (Έργον 1963, σ. 23, εικ. 25 και Β.С.Н. 89 (1965) σ. 10-14).

8) Μικρόν όμοίωμα του θεού Bes, αιγυπτιακόν, άρκετά έφθαρμένον, άλλο της θεάς Thoëris και τρία μικρά όμοιώματα κροκοδείλων, φθαρμένα και έλλιπη, του τάφου 30 (Π Α Ε 1955, πίν. 31α).

9) Φακοειδής σφραγιδόλιθος από όπάλλιον, συγκολλημένος από 2 τεμάχια, του λάκκου 2 του τάφου 1, με έγγλυπτον παράστασιν αιγάρου κειμένου επί της ράχεώς του, κυρτωμένου και έκτινάσσοντος τά σκέλη. Μεταξύ των όπισθίων του ποδών προτομή όμοίου. Άριστης τέχνης (Π Α Ε 1953, σ. 93, εικ. 5).

10) Κωνοειδής σφραγιδόλιθος από στεατίτην, πιθανότατα κυπριακής προελεύσεως, του τάφου 24. Φέρει έγγλυπτον παράστασιν ζώου με δύο κεφαλάς άντιθετικώς διατεταγμένας, όπως εις τά παιγνιόχαρτα (Π Α Ε 1954, σ. 97, εικ. 8).

11) Φυλακτόν φακοειδές από αίματίτην, του τάφου 24. Φέρει εις τάς δύο όψεις του και κατά μήκος της περιμέτρου έγχαρακτους γραφικούς χαρακτήρας που άπομμούνται σύμβολα της γραμμικής γραφής Β ή μάλλον της κυπρομινωϊκής. Είς τό μέσον εκάστης όψεως ύπάρχει σύμπλεγμα άλλων χαρακτήρων, που άντιγράφουν χιτιτικήν ιερογλυφικήν επιγραφήν (Π ί ν. 89γ-δ).

12) Σφαιρική ψήφος από ύαλόμαζαν του τάφου 108, διάτρητος, διατηρούσα μέσα εις την όπήν τμήμα σιδηρού στελέχους. Προφανώς πρόκειται περί κεφαλής σιδηρής περόνης (Π Α Ε 1960, σ. 20, πίν. 5γ,δ).

13) Σιδηρούν μαχαιρίδιον πολύ όξειδωμένον του τάφου 28, και άλλο, παρόμοιον, του τάφου 38. Είς τάς λαβάς και των δύο χάλκινοι ήλοι συνεκράτουν την επένδυσιν (Π ί ν. 90ε).

14) Άτρακτος άκεραία από έλεφαντοστούν του τάφου 152 με έγχάρακτον διακόσμησιν και όμοία του τάφου 65, εις τεμάχια μη συνανήκοντα (Π ί ν. 90ς').

15) Χάλκινον ξίφος του τάφου 12. Ή λαβή έχει περιχειλωμα από λεπτόν χάλκινον έλασμα που έπλασίωνε την από έλεφαντοστούν επένδυ-

σίν της. Τόν φυλακτήρα αποτελούν δύο κνάδοντες στραμμένοι προς τά κάτω (Π ί ν. 90β).

16) Χάλκινον μαχαιρίδιον του ίδιου τάφου. Ή λαβή, συμπαγής και χωρίς επένδυσιν, απολήγει εις κεφαλήν πτηνού. Ή λεπίς καταλήγει εις λεπτήν αιχμήν λοξήν προς τά άνω. Κατά μήκος της ράχεως έγχάρακτος διακόσμησις (Π ί ν. 90α).

17) Δύο χάλκινα πόρπαι του τάφου 65 και μία του 155 με εϋθύγραμμον φυλλόσχημον τόξον φέρον επί της ράχεως έγχάρακτον διακόσμησιν. Τό ελεύθερον άκρον του τόξου καταλήγει εις ύποδοχήν διά την αιχμήν της περόνης (Π ί ν. 90δ).

18) Δύο χάλκινα πόρπαι του τάφου 74 με ισχυρώς καμπύλον σχοινοειδές τόξον, που τό ελεύθερον άκρον του καταλήγει εις ύποδοχήν της αιχμής της βελόνης (Π ί ν. 90γ). Ή άνεύρεσις των δύο αυτών ειδών πορπών, άφ' ένός με εϋθύγραμμον και άφ' έτέρου με κυρτόν τόξον, δέν συνηγορεί προς την άποψιν ότι ή διαφορά μεταξύ των δύο κατηγοριών είναι όχι μόνον τυπολογική αλλά και χρονολογική και ότι αι πόρπαι με κυρτόν τόξον είναι μεταγενέστεραι των άλλων. Ή, τουλάχιστον, προκύπτει τό συμπέρασμα ότι κατά τους χρόνους του νεκροταφείου οι δύο τύποι συνυπήρχον. Τά άγγεία που εϋρέθησαν με τάς πόρπας του τάφου 65 είναι όμοια και σύγχρονα με τά άγγεία τά συνοδεύοντα τάς του τάφου 74, άνήκουν δε όλα εις την κατηγορίαν του Σιτοβολώνος.

Τά εύρήματα αυτά, είτε μεμονωμένως εξετασθόν είτε εις τό σύνολόν των, είναι διδακτικάτα. Έχομεν εις τό νεκροταφείον ένός μικρού συνοικισμού της Άττικής τρία σιδηρά αντικείμενα, τά μόνα μέχρι στιγμής εύρεθέντα εις την Έλλάδα και άνήκοντα εξηκριβωμένως εις τους μυκηναϊκούς χρόνους. Ό σίδηρος την εποχήν που άνήκουν οι τάφοι ήτο τό πολυτιμότερον, ακριβώτερον και περισσότερο δυσεύρετον μέταλλον από όλα και άπετέλει τό αντικείμενον μονοπωλιακής περίπου παραγωγής και διαθέσεως εκ μέρους των Χιτιτών. Τά τρία αυτά αντικείμενα λοιπόν δεικνύουν βεβαίως ότι οι κάτοχοι του νεκροταφείου ήσαν πλούσιοι, επί πλέον δε και κάτι άλλο, άκόμη σπουδαιότερον, ότι δηλαδή εύρίσκοντο εις επαφήν με την Μ. Άσίαν, ή τουλάχιστον με τά παράλια της. Την διαπίστωσιν αυτήν ενισχύει άκόμη περισσότερο ή άνεύρεσις των σφραγιδοκυλίνδρων, που προέρχονται από την Κύπρον και την περιοχήν της νοτίας Μ. Άσίας, ή της Συρίας. Σημειώτέον ότι προς την κατεύθυνσιν αυτήν έχομεν και μίαν άλλην έμμεσον ένδειξιν: την της καύσεως των νεκρών. Τό έθιμον τουτο, ξένον κατ' άρχήν εις την Έλλάδα, έπι-

κρατεί ήδη πρό της εποχής των τάφων της Περρατής εις την Μ. Ἀσίαν, ὅπως ἀπέδειξαν αἱ ἀνασκαφαί τῆς Τροίας VI καὶ τὸ χιττικὸν νεκροταφεῖον τοῦ Μπογάζκιοῦ, καὶ παρουσιάζεται σποραδικῶς εἰς τὴν ΝΑ. λεκάνην τῆς Μεσογείου.

Ἡ σχέσις μὲ τὴν Μ. Ἀσίαν λοιπὸν εἶναι ἀποδεδειγμένη. Πολὺ στενωτέρα ὅμως ὑπῆρξεν ἡ ἐπικοινωνία μὲ τὴν Αἴγυπτον. Αἱ δέλτοι, οἱ σκαραβαῖοι, τὰ φυλακτὰ ἀποδεικνύουν ὅτι αἱ ἐπαφαὶ μὲ τὴν χώραν αὐτὴν ἦσαν στεναὶ καὶ συνήθεις, εἰς αὐτὰς δὲ ἴσως θὰ πρέπη νὰ ἀποδοθῆ καὶ ἡ σχετικὴ ἀφθονία τῶν χρυσῶν ἀντικειμένων τῶν τάφων.

Ὁ ὄρμος τοῦ Πορτοράφτη μὲ τὴν μονίμως ἥρεμον θάλασσαν του καὶ τὴν μάλην καὶ ἀμμόδη παραλίαν του ἀπετέλει εἰς μίαν ἐποχὴν ὅπου τὰ πλοῖα, προσορμιζόμενα, ἀπεσύροντο εἰς τὴν ξηρὰν, ιδεῶδη φυσικὸν λιμένα καὶ καταλληλότατον ὀρμητήριον διὰ ὑπερπόντια ταξίδια. Ἦσαν ἄρα οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς ναυτικοὶ καὶ ἔμποροι, οὗτω δὲ ἐξηγεῖται καὶ ἡ εὐμάρειά των, πού ἡ Ἀττικὴ βεβαίως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τοὺς ἐξασφαλίσῃ. Ἐπρεπε νὰ τὴν ἀναζητήσουν ἄλλοι καὶ τὴν ἀνεζήτησαν εἰς τὰ ἀνατολικά παράλια τῆς Μεσογείου καὶ τὸ δέλτα τοῦ Νείλου, τὰ ἐμπορικὰ κέντρα τοῦ γνωστοῦ τότε κόσμου.

Χρονολογικά. Ἡ σχετικὴ χρονολόγησις τῶν εὐρημάτων τῆς Περρατῆς δὲν παρουσιάζει μεγάλας δυσκολίας. Τὰ ἀγγεῖα (βλ. Πί ν. 86α-δ, 87α-β καὶ 88α) καὶ ὅσα ἀπὸ τὰ εὐρήματα εἶναι ἐπιδεικτικὰ χρονολογήσεως ἀνήκουν εἰς τὴν τελευταίαν μυκηναϊκὴν περίοδον, τὴν YE III Γ. Μερικὰ ἐξ αὐτῶν εἶναι κάπως παλαιότερα, ὅχι πολὺ ὅμως. Ὑπάρχουν συγκεκριμένως μερικοὶ ψευδόστομοι ἀμφορεῖς πού ὡς ἐκ τοῦ σχήματος καὶ τῆς διακοσμῆσεώς των πρέπει νὰ ἀναχθοῦν εἰς τοὺς τελευταίους YE III Β χρόνους, αὐτὸ δὲ ἰσχύει καὶ διὰ μερικὰ ἄλλα ἀγγεῖα. Αὐτὰ ὅμως εἶναι ὀλίγα καὶ ἀνεπαρκῆ διὰ νὰ προσδιορίσουν τὸν κύριον ὄγκον τῶν εὐρημάτων, πού εἶναι ὁπωσδήποτε

ὕστερότερα. Μᾶς ἐπιτρέπουν ὅμως νὰ τοποθετήσωμεν τὴν ἀρχὴν τοῦ νεκροταφείου εἰς τὸ τέλος τῆς YE III Β ἐποχῆς ἢ μάλλον εἰς τοὺς μεταβατικὸς χρόνους ἀπὸ τῆς YE III Β εἰς τὴν YE III Γ. Τὰ τελευταῖα ἀφ' ἐτέρου ἀγγεῖα, ὀλίγα σχετικῶς καὶ αὐτὰ, ἀνήκουν εἰς τοὺς ἐσχάτους YE χρόνους, ὀλίγον πρό τῆς ἐποχῆς τῶν ὑπομυκηναϊκῶν τάφων τῆς Σαλαμίνας (βλ. π.χ. Πί ν. 87α, ἀρ. 590). Μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ὀρίων τοποθετεῖται τὸ μέγιστον μέρος τῶν εὐρημάτων τῆς Περρατῆς. Μὲ ἄλλους λόγους, τὸ νεκροταφεῖον ἐλειτούργησε καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς YE III Γ καὶ διήρκεσεν ἀκριβῶς ὅσον καὶ αὐτὴ.

Ἡ ἀπόλυτος ὅμως χρονολόγησις τῶν εὐρημάτων παρουσιάζει σοβαρὰς δυσκολίας. Στοιχεῖα ὑπάρχουν, καὶ εἶναι τὰ ξένης καὶ δὴ αἰγυπτιακῆς προελεύσεως εὐρήματα. Ἐξ αὐτῶν οἱ σκαραβαῖοι, πλὴν τοῦ εὐρεθέντος εἰς τὸν τάφον 147, εἶναι δύσκολον νὰ χρονολογηθοῦν μὲ ἀρκετὴν ἀκρίβειαν. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τοὺς σφραγιδοκυλίνδρους. Ἀπομένουν ὡς πολὺτιμα ἀσφαλῶς στοιχεῖα αἱ δύο δέλτοι Ραμσή τοῦ Β', πού ἐκάλυψε μὲ τὴν βασιλείαν του τὰ πρῶτα 3/4 τοῦ 13ου π.Χ. αἰῶνος. Μὲ αὐτὰς συμφωνεῖ καὶ ὁ σκαραβαῖος τοῦ τάφου 147. Πρέπει ὅμως νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ διάστημα πού τὰ ἀντικείμενα αὐτὰ, ἀποκτηθέντα εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ μεταφερθέντα εἰς τὴν Περρατὴν, παρέμειναν εἰς τὰ χέρια τῶν ιδιοκτητῶν τους, προτοῦ θεθοῦν μέσα εἰς τὸν τάφον. Ὁ ὑπολογισμὸς αὐτός περιπλέκεται ἀκόμη περισσότερο, ἐάν ὑποτεθῆ ὅτι ἀπετέλουν οἰκογενειακὰ κειμήλια, χρησιμοποιοιθέντα ὅχι ἀπὸ ἓν ἄτομον ἀλλὰ ἀπὸ περισσότερα. Ἐκεῖνο πού μπορεῖ νὰ λεχθῆ πρὸς τὸ παρὸν εἶναι ὅτι εὐρέθησαν μὲ ἀγγεῖα παλαιότερα τῶν ἀρχῶν τῆς YE III Γ, ἢ τὸ πολὺ, συμπίπτοντα πρὸς αὐτὴν, καὶ ἐπομένως οἱ τελευταῖοι χρόνοι τῆς βασιλείας Ραμσή τοῦ Β' ἀποτελοῦν δι' αὐτὰς *terminum post quem*.

ΣΠ. ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ

*

Περατή: α. Αί καύσεις τοῦ λάκκου Ι τοῦ τάφου Ι, μέσα εἰς τὸν τεφροδόχον ἀμφορίσκον των,
β. Ἡ καύσις τοῦ τάφου 157 ἀνάμεσα εἰς τὰ τεμάχια τῆς τεφροδόχου διώτου πρόχου της

ΣΠ. ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ

Περατή: α. Ειδώλια θρηνωδών στερεωμένα εις τὰ χείλη διώτου λεκάνης, β. Ἀγγεία διάφορα, γ. Ἀγγεία καὶ γυναικείον ειδώλιον σχήματος Ψ, δ. Ἀγγεία καὶ ειδώλια

ΣΠ. ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ

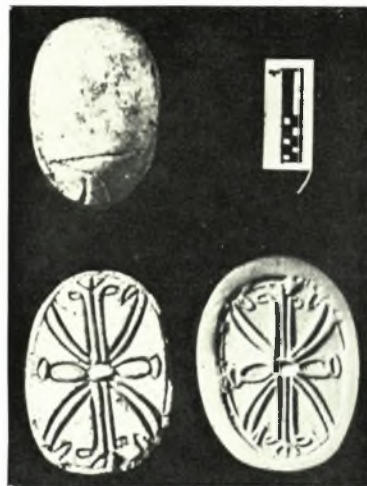

Περατή: α. Διάφορα ἀγγεία, β. Ψευδόστομοι ἀμφορείς

ΣΠ. ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ

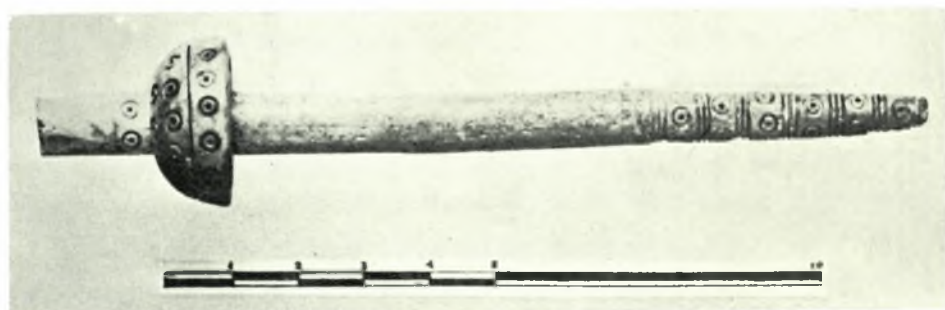
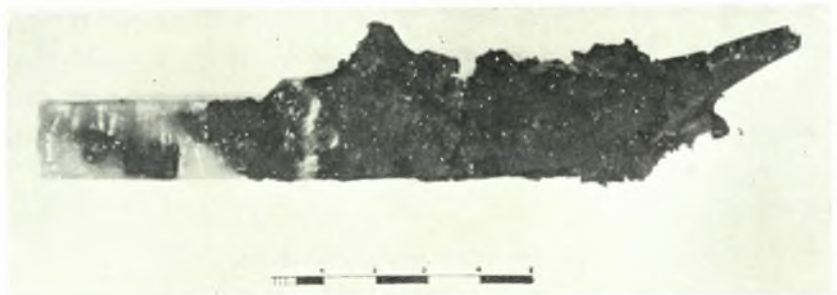
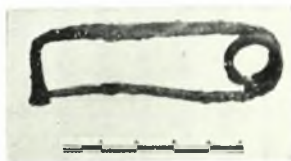
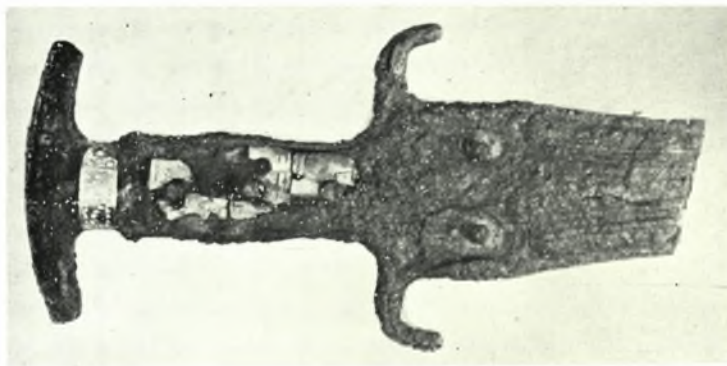

Περατή: α. Ψευδόστομοι άμφορείς, β. Άνάπτυγμα σφραγιδοκυλίνδρου του τάφου 1,
 γ. Σφραγιδοκύλινδρος του τάφου 142
 ΣΠ. ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ

Περατή: α. Αιγυπτιακή δέλτος του τάφου Ι, β. Σκαραβίαιος του τάφου 75, γ-δ. Ήνεπίγραφον φυλακτόν τάφου 24, ε. Σκαραβίαιος του τάφου 75

ΣΠ. ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ

Περατή: Χάλκινον μαχαιρίδιον τοῦ τάφου 12, β. Λαβὴ χαλκίνου ξίφους τοῦ τάφου 12, με ἐπένδυσιν ἀπὸ ἐλεφαντοστοῦν, γ. Πόρπη τοῦ τάφου 74, δ. Πόρπη τοῦ τάφου 65, ε. Σιδηροῦν μαχαιρίδιον τοῦ τάφου 38, ς'. Ἄτρακτος ἀπὸ ἐλεφαντοστοῦν τοῦ τάφου 152

ΣΠ. ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ